

Opetusideoita ja -aineistoa – Pedagogiska idéer och läromaterial

Kaupunkiliftaus – Uudelleen ajattelun mahdollisuuksia yliopisto-opetuksen ja etnografian kentillä

Ihmistieteiden tutkimuskentillä on viime vuosikymmeninä keskusteltu erilaisten tutkimusmenetelmien mahdollisuuksista tuottaa tietoa. Samalla on pyritty monipuolistamaan sekä tiedon käsitteeseen että tutkimusmenetelmiin liittyviä näkökulmia. Vaihtoehtoiset, kriittiset ja kokeilevat menetelmät ovat yleisiä myös humanistisessa maantieteessä ja kaupunkitutkimuksessa, joissa tutkitaan tilaan liittyviä kulttuurisia prosesseja ja merkityksiä muun muassa osallistuvilla, visuaalisilla ja performatiivisilla menetelmillä (esim. Latham 2003; Dowling ym. 2017; Sachs Olsen 2018; Suomessa esim. Pyyry 2017). Nämä menetelmät lähestyvät tilaa ruumiillisena ja dynaamisena viitekehyksenä, jolla on myös yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Sen kaikkia merkityksiä ei saada esiin pelkästään perinteisen tai sanallisen merkityksenannon kautta, joten huomiota on kiinnitettävä myös muihin tapoihin ymmärtää paikkoja ja tiloja, niiden kokemista sekä ihmisten elämän ja toiminnan suhteutumista niihin. Yhden näkökulman tähän tarjoaa performatiivisuus.

Sekä performanssi että urbaani tila ovat tuotettuja ja jatkuvasti muotoutuvia. Ne kiinnittyvät sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen, sen käytäntöihin ja prosesseihin (Sachs Olsen 2018). Näitä käytäntöjä ja prosesseja on mahdollista tehdä näkyviksi ja ymmärrettäviksi osallistumalla niihin. Osallistuvat, performatiiviset menetelmät vaikuttavat usein väistämättä ja tarkoituksellisestikin kontekstiinsa ja haastavat pohtimaan tutkimuksen tavoitteita ja tutkijan roolia. Sen sijasta, että tutkija voisi tukeutua etäisyyteen, performatiivisuus pakottaa hänet sekä henkisesti että kehollisesti keskelle ja osaksi erilaisia vaikuttavia voimia. Samalla tutkimuksen päämääräksi muodostuu, osin radikaalistikin, (itse)-ymmärtämisen, erottelukyvyn ja havaintohorisonnin lisääminen sen sijasta, että tutkimus määrittäisi ”objektiivisen” tiedon tuottamiseksi.

Herkkyys tällaiseen havainnointiin ja itsereflektion kehittyä hitaasti. Siksi siihen johtavia taitoja on syytä käsitellä jo opintojen yhteydessä. Pohdimmekin kirjoituksessamme taiteena, harrastuksena, aktivismina tai näiden erilaisina yhdistelminä (Malla ym. 2017) toteutettavan kaupunkiliftauk-

sen käyttökelpoisuutta tilaan ja paikkaan liittyvien huomioiden ja tuntemusten tarkkailussa ja käsitteellistämässä. Sijoitamme kaupunkiliftauksen performatiivisen tutkimusotteen kontekstiin ja havainnollistamme sen mahdollisuuksia toteuttamalla yliopistokurssilla kerättyjen opiskelijoiden itsereflektioiden avulla. Lopuksi syvennymme kaupunkiliftauksen tuottamiin teoreettisiin ja menetelmällisiin mahdollisuuksiin. Pyrimme osoittamaan, millaisia uusia kysymyksiä ja näkökulmia kaupunkiliftaus (ja muut performatiiviset, osallistuvat ja vaikuttavat lähestymistavat ja tutkimusotteet) voivat avata niin tutkimukseen kuin opetukseenkin.

Kaupunkiliftaus etnografisena installaationa

Kaupunkiliftauksen perusidea on yksinkertainen. Liftaajalla on kädessään kyltti, jossa lukee ytimekkäästi: ”Ota minut hetkeksi mukaasi! #urbanhitchhiking” (“May I walk with you for a while?” #urbanhitchhiking). Aloittaessaan liftauksen hän asettuu kyltin kanssa valitsemaansa paikkaan kaupunkitilassa, nostaa peukalonsa ylös ja odottaa, että satunnainen ohikulkija (jalankulkija) tekee aloitteen. Kaupunkiliftaajan pyrkimyksenä on liftata tuokioksi vieraan ihmisen mukaan. Mitään tiettyä päämäärää, kestoja tai toivottua lopputulosta liftauksessa ei lähtökohtaisesti ole. Pyrkimyksenä on ennen kaikkea viljellä avoimuuden asennetta suhteessa ympäröivään kaupunkiin, ohikulkijoihin sekä tapahtumiseen itseensä. Kaupunkiliftaus kutsuu havainnoimaan ja huomioimaan tilannekohtaisesti, miten maailma liftatessa avautuu itselle, itsensä ja ympärillä, sekä miten se kehkeytyy vuorovaihtuksessa. Tilanne ja tila ovat siis avointa dialogia.

Idean kaupunkiliftauksesta keksi uskontotieteilijä ja kaupunkitaiteilija Lauri Jäntti keväällä 2016 erään Helsingissä kadulla tapahtuneen spontaanin kohtaamisen ja sitä seuranneen keskustelun lopputuloksena. Ensikokeilun jälkeen Jäntti kehitti ideaa konseptiksi aluksi ystävänsä, toimittaja Sissin Korhosen ja myöhemmin performanssitaiteilija Tuuli Mallan kanssa. Vuonna 2017 Jäntti ja Mal-

la toteuttivat Helsingin taidemuseossa (HAM:ssa) ”Urban Hitchhiking” -installaation (<<https://www.hamhelsinki.fi/exhibition/urban-hitchhiking/>>), joka pohjautui kaksiviikkoiseen liftausjaksoon Helsingissä sekä tänä aikana kerättyyn liftausaineistoon. Myöhemmin kaupunkiliftausta on kehitelty erilaisissa työpajoissa (esim. Malla ym. 2017).

Ensimmäisestä kokeilusta alkaen Jäntille oli selvää, että kaupunkiliftaamiseen liittyi mielenkiintoisia, mutta osin vaikeasti sanoitettavia mahdollisuuksia liittyen etnografisiin menetelmiin ja kaupunkitutkimukseen. Liftaus ei taivu etnografiseksi aineistonkeruun menetelmäksi perinteisessä mielessä, sillä siinä ei pyritä etsimään vastauksia ennalta asetettuihin kysymyksiin. Sen sijaan liftaus peilaa intensiivisellä tavalla liftaajaa itseään ja tämän kaupunkisuhdetta. Samalla se nostaa esiin kysymyksiä pohdittavaksi. Monien liftaus-työpajojen myötä olemme huomanneet, että liftaaminen tuottaa paljon oivalluksia (usein isoja ja yllättäviä) liittyen liftaajan kaupungissa olemisen tapaan sekä urbaaniin ympäristöön liittyviin esikäsityksiin. Liftauskokemukset myös laajentavat liftaajan ymmärrystä kaupunkiympäristön eletystä monikerroksellisuudesta tarjoamalla hetkellisiä näkymiä erilaisiin arkisiin elämismailmoihin. Liftauksessa rakentuvaa tietoa ja ymmärrystä ei kuitenkaan ole aina helppo tunnistaa, pukea sanoiksi tai välittää toisille ihmisille. Kyse on ennen kaikkea (itse)-ymmärryksen laajentumisesta ja uusista perspektiiveistä helposti nimettävien yksityiskohtien tai tietofragmenttien sijaan. Ymmärrys paikantuu paljolti kehollisiksi vaikuttumisiksi, kanssaolemisiksi ja tutuksi tulemisiksi, jotka manifestoituvat uskalluksen ja toimintamahdollisuuksien lisääntymisenä kaupungissa.

Malla ja kumppanit (2017) ovat avanneet liftaukseen liittyvää potentiaalia peilaamalla sitä psykomaantieteen ja etnografisen kenttätönnön (kävelyhaastattelun) menetelmiin. Lisäksi he ovat jäsentäneet liftausasetelman etnografiseksi installaatioksi seuraten Cassandra Hartblayn (2018) teoretisointia. Psykomaantieteessä (sekä siihen läheisesti liittyvässä situationistisessa liikkeessä) on tarkasteltu ihmisen tila- ja ympäristösuhteisuutta – toisin sanoen sitä, minkälaisia vaikutuksia rakennetulla ja luonnollisella ympäristöllä on yksilön tunteisiin ja käyttäytymiseen. Kaupunkien on nähty sisältävän viljalti käyttäytymistä ohjaavia, tiedostamattomia elementtejä ja rakenteita (rutiineja). Psykomaantiteeilijät ovat pyrkineet tekemään näitä näkyviksi niin sanotuin derivointiharjoituksin (*dérive*). Harjoitukset johdattavat ihmisiä liikkumaan ja havainnoimaan urbaanissa ympäristössä vaihtoehtoisilla tavoilla. Derivointi tarkoittaa ajeltamista, poikkeamaa, kuljeskelua ja harhailua, jossa tietoisesti

pidättäytyään liikkumisen yleisistä vaikuttimista, päämääristä ja rutiineista, ja annetaan ympäristön, hetken mielijohteen tai jonkin ärsyksen toimia oppaana. Ajatuksena on, että vaihtoehtoiset tavat olla ja toimia urbaanissa ympäristössä piirtävät esille näkymättömiksi painuneet arkiset rutiinit sekä arjen ja tavanomaisen taustalla vaikuttavat rakenteet ja voimat.

Kävelyhaastattelut puolestaan ovat etnografisessa kaupunkitutkimuksessa enenevässä määrin käytetty menetelmä. Kävelyhaastattelu on luonteva valinta silloin, kun tavoitteena on tutkia haastateltavan suhdetta omaan asuinympäristöönsä sekä siihen liittyviä kokemuksia, merkityksiä, käytänteitä ja rutiineja. Kävelyn katsotaan päästävän tutkijan sisälle tutkittavan elämismailmaan samalla kun ympäristö ottaa osaa haastattelun kehkeytymiseen kävelyn aikana ilmenevien huomioiden, havaintojen ja vaikuttumisten kautta. Yhteinen kävely haastattelun kontekstina ja osana dialogia myös purkaa perinteiseen haastatteluasetelmaan liittyvän muodollisuuden. Tämä houkuttelee monipolvisempaan kerrontaan ja lieventää haastateltavien taipumusta antaa ”oikeita vastauksia”. Toivottuna lopputuloksena on rikas haastatteluaineisto (Evans & Jones 2011).

Psykomaantieteen ja kävelyhaastattelun menetelmän yhtymäkohdat kaupunkiliftaukseen ovat ilmeiset. Liftauskäytäntö rinnastuu psykomaantieteellisiin harjoituksiin altistaessaan liftaajan toisin olemiselle ja ”kaupungin kuljettavaksi” ajautumiselle satunnaisten jalankulkijoiden ja heidän hetkelisten päämääriensä kyyditsemänä. Keskeisin ero tyypilliseen psykomaantieteelliseen harjoitukseen on sosiaalisen vuorovaikutuksen korostunut rooli, mikä tuo liftauksen lähelle kävelyhaastattelua: kävelyn yhteydessä käydään yleensä keskustelua. Liftatessa keskustelukumppani on kuitenkin sattunainen kadunkulkija ja keskustelu vapaasti virtaavaa dialogia eikä haastatteluagendan tai ennalta valmistellun kysymyspatteriston ohjaamaa.

Psykomaantieteen ja kävelyhaastattelujen näköaloja yhdistäen Malla ja kumppanit (2017) raamittivat liftauksen etnografiseksi installaatioksi, joka avaa urbaanin tilan tarkasteltavaksi ihmistä ympäröivänä materiaalisena ympäristönä sekä hänet lävistävänä sisäisenä todellisuutena. Raamitus seuraa Cassandra Hartblayn (2018) ajatusta, jonka mukaan nykytaiteen käytännöt, kuten installaatio (kuratoitu tilakokemus) tai performanssi voivat olla hyödyllisiä välineitä lähestyttäessä etnografisia ongelmia. Hartblay viittaa sekä etnografiseen tiedon rakentamiseen että sen esittämiseen. Installaatio voi hänen mukaansa olla väylä jonkun tietyn etnografisen ongelman äärelle, mutta se voi myös toimia etnografista tutkimusprosessia seuraavana

lopputuotoksena. Hartblayn mukaan ajatuksessa etnografisesta installaatiosta on kysymys ennen kaikkea näkökulman muutoksesta suhteessa tietoon ja tiedontuotantoon. Uudelleenasetointi tapahtuu suhteessa niihin ongelmiin, jotka nousevat esiin, jos etnografinen tieto redusoituu vain sanoiksi ja teksteiksi riippumatta siitä, kuinka tiheitä tulkinnat ja kuvaukset itsessään ovat. Etnografinen installaatio tunnistaa ja tunnustaa etnografisen tiedon intersubjektiviisen ja kehkeytyvän luonteen sekä sen kietoutumisen ruumiin tapoihin ja yhteisöllisiin valtasuhteisiin. Installaatio kutsuu tutkijan ja hänen yleisönsä asettumaan yhteiseen tilaan rajatun etnografisen kysymyksen kanssa ja ehdottaa viipymistä ja yhteistä pohdintaa sen äärellä.

Kaupunkiliftaus osana ”Kaupunki uskonnon kontekstina” -kurssia

Kurssin tavoitteet ja toteutus

Toteutimme kaupunkiliftausta syksyllä 2018 osana Helsingin yliopiston teologian ja uskonnon-tutkimuksen kandiohjelman kurssia ”Kaupunki uskonnon kontekstina”. Tämän artikkelin kirjoittajista Grönlund oli kurssin vastuuopettaja ja Jäntti osallistui kurssille vierailevana opettajana vastaten erityisesti kaupunkiliftauskertojen toteutuksesta. Kurssi oli luonteeltaan kokeilu. Päämääränämme oli kokeilla, miten kaupunkiliftauksessa näkemämme mahdollisuudet olisivat sovellettavissa etnografisen kaupunkitutkimuksen käytäntöön osana kaupunkiteologiaa. Toisaalta kokeilu liittyi yliopistopedagogiikkaan ja siihen, millaisia sisältöjä kaupunkiliftaus ja laajemminkin performatiiviset menetelmät voisivat tuoda opetukseen. Olimme myös kiinnostuneita kaupunkiliftauksen käytänteistä; miten fasilitoida menetelmän käyttö opiskelijoiden kanssa, miten luoda turvallinen ympäristö, ja miten pohjustaa menetelmää ja motivoida opiskelijoita antamalla valmiita vastauksia.

Kurssin laajuus oli viisi opintopistettä, ja se koostui 24 kontaktiopetustunnista, kenttätehtävistä sekä kirjallisista yksilötehtävistä. Kurssin suoritustapa oli reflektoiva loppuessee, joista nostettuja lainauksia hyödynnämme kirjoituksessamme. Kurssille osallistui 60 teologian ja uskonnotutkimuksen opiskelijaa. Kurssin tavoitteissa korostuivat kaupungin ja uskonnon ilmiökenttien risteymien ymmärtäminen sekä erilaisten tutkimusmenetelmien mahdollisuuksien hahmottaminen.

Uskonto on ollut pitkään sivuroolissa kaupunkitutkimuksessa, osin siksi että yhteiskunnan sekularisoitumisen ajatellaan ohjaavaan uskontoa marginaaliin. Myöskään uskonnotutkimus ei ole

ollut laajasti kiinnostunut kaupunkien ja uskonnon vuorovaikutuksesta tai uskonnon ulottuvuuksista kaupungissa tai kaupunkitilassa (van der Veer 2015; Knott ym. 2016; Emerson & King Johnson 2018). Uskonto on kuitenkin läsnä kaupunkitilassa, kaikkein ilmeisimmin rakennuksina, symboleina ja ääninä, rituaaleissa, kulttuurissa ja historiassa. Uskonnot ovat lisäksi sosiaalisesti rakentuvia ja muuttuvia sekä yksilön asenteisiin, tunteisiin ja kokemuksiin kietoutuvia (Burchardt & Westendorp 2018). Myöskään tila tai uskonnon rooli siinä ei ole staattinen, vaan jatkuvasti uudelleen rakentuva ja tuotettu; se havaitaan, käsitetään ja eletään, ja se muuntuu inhimillisen havainnon, kokemuksen ja toiminnan myötä. Keho näyttäytyy tässä yhteydessä tiedon lähteenä ja resurssina, sillä se on keskeinen tilan ja pyhyden kokemuksille ja representaatioille sekä tilan tutkimisen väline (esim. Knott 2011; Knott ym. 2016).

Kurssin tavoitteena oli paitsi lisätä opiskelijoiden ymmärrystä uskonnon ulottuvuuksista ja niiden tutkimisesta urbaaneissa konteksteissa myös antaa heille valmiuksia analysoida näitä ulottuvuuksia omien kokemustensa avulla. Etnografisena installaationa kaupunkiliftauksen tavoitteena oli avata esimerkinomaisesti näkökulmia elettyyn ja koettuun kaupunkiin ja uskonnollisuuteen (eletystä uskonnosta tarkemmin esim. Ammerman 2014) sekä etnografisiin ja performatiivisiin menetelmiin. Erityisesti halusimme opiskelijoiden hahmottavan tutkijan roolin ruumiillisena, sosiaalisena, luovana ja vuorovaikuttavana toimijana sekä olemiselleen ja maailmalle jatkuvasti merkityksiä rakentavana tulkitsijana.

Kaupunkiliftaus toteutettiin kurssin toisella ja kolmannella kontaktiopetuskerralla. Sitä ennen kurssilla oli käsitelty kaupungin määrittelyn eri ulottuvuuksia, näkökulmia kaupunkien inhimillisen vuorovaikutuksen ympäristöinä sekä etnografista lähestymistapaa tutkimukseen, erityisesti tutkijan itsereflektiota osana tutkimusta. Heti alussa opiskelijoille tehtiin selväksi, että ketään ei pakoteta kaupunkiliftaamaan, vaan jos menetelmä tuntuu liian haastavalta, on mahdollisuus toteuttaa vaihtoehtoinen kenttätehtävä, joka käytännössä tarkoitti vapaata havainnointia valitulla alueella Helsingissä. Valtaosa opiskelijoista halusi kuitenkin kokeilla kaupunkiliftausta yksin tai parin kanssa.

Ennen kaupunkiliftausta Lauri Jäntti johdatti lyhyesti menetelmään ja teetti opiskelijoilla virittäviä harjoituksia, joilla harjoiteltiin katseen kohteena olemista. Etnografisen lukutehtävän myötä opiskelijoita kannustettiin avoimuuteen ja itsereflektioon; omien tunteiden ja reaktioiden havainnointiin. Liftauksella ei etsitty uskontoa kaupungista tai kyselty uskontoon liittyviä kysymyksiä, vaan tutkittiin

kaupunkia, sen normeja, kohtaamisia ja omia tunteuksia. Kurssin kokonaisuus ja opiskelijoiden ala kuitenkin liittivät liftaukseen uskonnontutkimuksen viitekehyksen. Liftauskertojen jälkeen kurssilla käsiteltiin kaupungin ja uskonnon leikkauspintoja pyhän käsitteen, virallisen ja eletyn uskonnon sekä kontekstuaalisen teologian näkökulmista. Nämä kysymykset toivat värinsä opiskelijoiden liftauskokemuksiin. Opiskelijat tutustuivat kurssin aikana myös kukin yhteen uskonnolliseen yhteisöön Helsingissä ja analysoivat sen toimintaa edellä mainituista näkökulmista.

Opiskelijat liftasivat ensimmäisellä liftauskerralla puolentoista tunnin ajan. Tämän jälkeen koонуimme opetustilaan jakamaan ja jäsentämään kokemuksia. Ensimmäisen liftauskerran jälkeen jokainen opiskelija sai valita jonkin liftatessa esille nousseen teeman tai kysymyksen, jota halusi seuraavalla liftauskerralla tarkemmin tutkia. Seuraavalla kerralla opiskelijat liftasivat jälleen noin puolitoista tuntia, minkä jälkeen koонуimme reflektoidaan kokemuksia. Seuraavassa osiossa käsitellyt lainaukset ovat opiskelijoiden loppuseisistä, jotka kirjoitettiin koko kurssin päättymisen jälkeen.

Opiskelijoiden kokemukset kaupunkiliftauksesta

Kaupunkiliftauksesta osana kurssia kerrottiin opiskelijoille ensimmäisellä kontaktiopetuskerralla. Tieto herätti opiskelijoissa ilahtumista, yllättymistä, jännitystä ja myös varautuneisuutta. Kokemus ”kyydin odottamisesta” herätti ajatuksia myös kurssin loppuseisissä, joissa reflektoitii katseen kohteena olemista sekä kohtaamista ja kohtaamattomuutta.

Tuntui alkuun vaikealta lähteä kadunkulmaan seisomaan kyltti kädessä. Olo oli hoopo. Tunsin itseni esiintyjäksi, enkä halunnut herättää huomiota. Toivoin salaa, ettei yksikään ohikulkija pysähtyisi kohdalleni.

Itselleni ehkä tärkeimmäksi oivallukseksi muodostui se, ettei kohtaaminen esimerkiksi kaupunkiliftatessa ole pelkästään sitä, että joku tulee luokseni juttelemaan. Jo pelkästään ohi käveleminen ja kahden sekunnin mittainen katsekontakti on kohtaaminen, jossa arvioidaan tilannetta ja toista ihmistä.

Opiskelijoiden kokemuksia voidaan peilata Mallan ja kumppanien (2017) näkemykseen kaupunkiliftauksen performatiivisuudesta. Performatiivisuus toteutuu tutkijoiden mukaan erityisesti siinä hetkessä, jona liftaaja seisoo paikallaan ja odottaa kyltin kanssa kyytiä; ohikulkijat reagoivat liftajaan eri tavoin, mutta kaikki reaktiot ovat osaltaan kommunikointia. Kokemus, epämiellyttäväkin,

avaa mahdollisuuden erityiseen tietoon ja reflektioon, kuten seuraava lainaus osoittaa:

Kun ohikävelevä ihminen katsoi vain pahvinpalasta kädessäni, tunsin itseni esineeksi, kuin olisin katutolppa – vaikka juuri mahdollisen kohtaamisen vuoksi olin paikalla.

Opiskelijan kirjoitus kuvaa hyvin, miten performatiivisuus mahdollistaa kokemuksellisen, keuhollisen ja emotionaalisen pohdinnan, jollaista on vaikeaa saavuttaa muunlaisilla menetelmillä. Liftaaja tulee tietoiseksi kehostaan ja toisten reaktioista siihen. Tämä vaatii kuitenkin kärsivällisyyttä ja ihmisten reaktioiden sallimista tavalla, joka voi olla kiusaannuttava. Useat opiskelijat kuitenkin kuvasivat liftausta pääosin positiiviseksi kokemukseksi. Ennakoasenteet muuttuivat ja jännitys hälveni liftauskokemuksen myötä. Positiiviset huomiot liittyivät ennen muuta ”kyydin saamiisiin” ja sen mahdollistamiin yllättäviin kohtaamiisiin.

Suurimpana elämyksenä oli ihmisten kohtaaminen paljaana, haavoittuvana, omana itsenä. Apuna ja suojakilpenä oli vain ”ota minut hetkeksi mukaasi”-kyltti. Se, miten ihmiset ottivat meidät liftaajat vastaan ja minkälaisia tarinoita saimme kuulla muilta opiskelijoilta liftauskokeilun jälkeen, oli erityisen hienoa.

Vastaavasti Malla ja kumppanit (2017) kuvaavat pieniä intiimiyden hetkiä, jotka syntyvät ennalta tuntemattomien ihmisten jakaessa liftauksen aikana tarinoita elämästään. He kuvaavat tätä ulottuvuutta vieraanvaraisuuden teeman kautta; kaupunkiliftaaja tuottaa mahdollisuuden tarinoiden jakamiselle luomalla kohtaamisen tilan arjen keskelle. Opiskelijan kokemuksen voi tulkita myös toisensuuntaisesti. Kyydin antaja osoittaa vieraanvaraisuutta ottamalla liftaajan ”vastaan” ja osoittamalla luottamusta jakamalla tarinansa. Liftaaminen satunnaisen ohikulkijan matkaan avaa mahdollisuuden molemminpuoliseen paljautteen, omana itsenä kohtaamiseen.

Edellä lainaamamme opiskelija kirjoittaa elämyksellisyydestä ja kokemusten jakamisesta opiskelijoiden kesken. Pedagogisesta näkökulmasta molemmat ovat tärkeitä mahdollisuuksia. Elämykselliset kokemukset sekä niiden jakaminen opiskelijaryhmässä liittyvät motivaatioon, vuorovaikutuksen tuottamiin mahdollisuuksiin sekä oppimisympäristöön. Alkuasetelman jännittävyys ja sen ylittäminen sekä kokemusten jakaminen mahdollistavat oppimiselle keskeisiä minäpystyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteita, positiivista tunneilmapiiriä ja vuorovaikutteisuutta (esim. Numminen & Talvio 2009; Repo-Kaarento 2009; Pekrun 2014). Menetelmä auttaa opiskelijoita ylläpitämään kiinnostustaan ja luo suotuisan pohjan tiedollisen

aineksen ymmärtämiseen ja syväsuuntautuneeseen opiskeluun (esim. Lindblom-Ylänne 2009).

Mallan ja kumppanien (2017) mukaan kaupunkiliftaus mahdollistaa rajojen ja sosiaalisten rakenteiden ja suhteiden kyseenalaistamisen ja uudelleen-tulkinnan, mutta nähdäksemme sisällöllisten teemojen kirjo laajempi. Käsittelemällämme kurssilla opiskelijat yhdistivät kokemuksiaan muun muassa inhimillisen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen teemoihin, sekä pyhän ja lähimmäisyyden käsitteisiin ja reflektointeihin. Kokemukset herättivät myös menetelmällisiä ja tutkimuseettisiä kysymyksiä, kun osa opiskelijoista pohti oikeuttaan kertoa muille opiskelijoille liftauksen aikana kuulemiaan kertomuksia. Osa opiskelijoista kuvasi vieraanvaraisuuden ja kohtaamisen kokemuksiaan myös kaupunkiin liitettyjen näkökulmien kautta. Näistä kirjoituksista välittyivät todennäköisesti kurssilukemiston kaupunkisosiologian klassikoiden negatiiviset kuvaukset kaupungeista vieraannuttavina varautuneisuuden konteksteina. Opiskelijat kokivat kuitenkin liftauksen muuttaneen käsityksiään kaupungista ja kaupunkilaisista sekä vaikuttaneen heidän käytökseensä myös kokemuksen jälkeen.

Kuva omassa kuplissaan kulkevista kiireisistä ihmisistä murskautui tai ainakin muovautui. Ulos päin ihmiset näyttävät välittävän vain omasta siirtymämatkastaan, mutta sopivan hetken ilmetessä ovat valmiita ja halukkaita lähestymään muita ihmisiä. Ohikulkijat osoittivat myös suurta luottoa täysin tuntemattomaan opiskelijaan kertoessaan henkilökohtaisista asioistaan. Kohtaaminen tuntui voimaantavalta ja merkityksekkäältä.

Kun kävelin toiselta liftauskerralta kotiin, huomasin hymyileväni vastaantulijoille ja katsovan heitä silmiin. Sain hyväksyvään katseeseeni vastaukseksi hymyjä myös muilta. Helsinki tuntui tavanomaisesta poiketen mukavalta ja lämpimältä.

Ensimmäinen lainaus tuo hyvin esille, miten vahvoja kaupunkiympäristöön liittyvät esioletukset voivat olla ja miten ne ohjaavat ihmisten käytöstä ja tulkintoja. Sama lainaus kertoo myös, kuinka pieni muutos (liftauskyltti ja peukalo) kaupunkikoreografiassa voi yhtäkkiä luoda murtumakohdan moneen suuntaan kulkevien esioletusten voimaan. Malla ja kumppanit (2017) kuvaavat liftaamisen vaikutusta liftaajan toimintaan rinnastamalla kaupunkiliftauksen etnografiaan. Etnografista tulee paikallinen; kaupunkiliftaaja alkaa käyttäytyä avoimuuden moodissa myös silloin, kun ei liftaa. Avoimempi vuorovaikutus vieraiden kanssa muuttuu helpommaksi, jopa normiksi.

Opiskelijoiden havainnot liittyivät myös kaupunkitilaan ja siinä toimimiseen, kohtaamiseen ja kohtaamattomuuteen:

Kaupungilla on oma pulssi, rytmensä. Kun liikennevalot vaihtuvat, sopeutat askeleesi vastaantulevien ja vierelläkulkijoiden tahtiin. Kaupunkiliftausta tehdessäni aloin löytämään nopeasti ne kadun kulmat ja kohdat ympärillä vellovasta elämästä, jossa koin pääseväni liftaamaan.

Toisaalta kaupungissa meillä on myös taito olla kohtaamatta. Osaamme väistää ja antaa tilaa ihmisille, varoen menemästä liian lähelle toisen henkilökohtaista tilaa.

Uraanin tilan näkymättömien rakenteiden tutkiminen on jalkautuvien menetelmien keskeisiä mahdollisuuksia. Kaupunkiliftatessa liftaajan ja kyydinantajan kokemukset ja kehot asettuvat vuorovaikutukseen fyysisen ympäristön, sen rytmien, merkitysten ja käytänteiden kanssa (Malla ym. 2017). Tällaista tietoa on mahdotonta saavuttaa ”istumalla toimistossa tai työtilassa lukemassa aiheesta”, kuten yksi opiskelija kuvaa. Liftauksen tarjoamaa ruumiillista tietoa eletyistä ympäristöistä ja niiden vaikutuksista voitaisiin hyödyntää laajasti esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa. Yliopistopedagogisesti kaupunkiliftaus on puolestaan erityisen kiehtova tapa tutkimusmenetelmien käsittelemiseen. Erityisesti opiskelijoita kiinnosti itsereflektion rohkaiseminen:

Harjoituksesta jäi käteen kuitenkin ennen kaikkea havainnot omasta itsestäni.

Kaupunkiliftaamisessa on oman tutkimusnäkökulmani valossa kyse kohtaamisesta, läsnäolosta ja sen herättämistä tunteista liftaajassa, lopuksi itsereflektiosta.

Toisaalta menetelmän avoimuus, selkeiden tutkimuskysymysten puuttuminen ja ennalta sanoittamaton yhteys uskonnon tutkimuksen sisältöteemoihin herätti myös epävarmuutta ja epäilyksiä opiskelijoissa:

Etnografisessa viitekehysessä liftaamiseen liittyvä ennakoasenteemme oli hiukan torjuva. Koimme, että teemme tutkimusta aluksi vastoin tahtoaamme ja myöhemmin ilman selkeää päämäärää.

Opiskelijoiden esioletukset tutkimuksen päämäärästä kuvaavat ainakin osaltaan käsitystä tutkimuksen tekemisestä ja tiedon luonteesta. Osalla opiskelijoista oli ymmärrettävä toive selkeistä tutkimuskysymyksistä. Liftauksen kaikkinaisen avoimuus sekä antautuminen tilanteen ja kohtaamisen johdattamaksi haastaa tämän tieto- ja tutkimuskäsityksen. Kokemuksemme kertovatkin tarpeesta kehittää ja tehdä tutuksi performatiivisiin menetelmiin liittyvää ontoepistemologiaa. Liftauksen kohdalla haaste oli toki myös käytännöllinen. Opiskelijat

haastettiin paitsi sisällöllisesti myös käytännössä heittäytymään hyvin uudenlaiseen tilanteeseen. Pedagogisesti tällaisen menetelmän käyttö on vaativaa, ja se edellyttää erityisen huolellista valmistelua, ohjeistusta sekä opiskelijoiden kokemusten käsittelyä ennen ja jälkeen liftauksen.

Kokemusten yhteinen analysointi mahdollisti kurssilla etnografisten, kokeilevien ja laajemminkin laadullisten menetelmien ja niihin liittyvien tutkijapositionien ja tietokäsitysten käsittelyä sekä vertailua muihin, esimerkiksi kvantitatiivisiin lähestymistapoihin. Opiskelijat muun muassa pohtivat eri tutkimusmenetelmien soveltuvuutta erilaisiin kysymyksenasetteluihin. Koska kurssin sisällöt liittyivät teologiaan ja uskonnontutkimukseen, liittyivät opiskelijat myös näitä teemoja kokemuksiinsa. Juuri näissä teemoissa itsereflektio, kokemuksellisuus ja tiedon luonteen moninaisuuden oivaltaminen herättivät sekä sisällöllisiä että menetelmällisiä pohdintoja.

Hyväksyvä katse pyhän välittäjänä ja interventiona ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on tieteen keinoin varmasti vaativa ja vaikeakin lähestyttävä, mutta ehdottomasti tutkimisen arvoinen. Kaupunkiliftaus antoi herättävän esimerkin siitä, miten ratkaisevassa osassa katse on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja miten hyväksyvällä ja ystävällisellä katseella voi viestittää hyvää ilman sanoja.

Sattumanvaraiset kohtaamiset eivät ole yliopistoteologian ydintä. Siksi eletyn uskonnollisuuden ja etnografian lähestymistavat tuntuvat avaavan kokonaan uuden ulottuvuuden uskonnon tutkimiseen. Näin lienee myös muiden arjessa koettujen tai harjoitettujen uskonnollisten sisältöjen kanssa. Kaupunkiliftaus valotti sitä, kuinka tärkeitä eletyn uskonnollisuuden ja etnografian lähestymistavat teologiselle tutkimukselle ovat.

Johtopäätökset

Esittelemämme harjoituksen päämääränä oli keilla, miten kaupunkiliftauksessa näkemämme mahdollisuudet olisivat sovellettavissa etnografisen kaupunkitutkimuksen käytäntöön osana kaupunkiteologiaa. Kokeilu liittyi myös kysymyksiin osallistavista ja yhteisöllisistä menetelmistä sisältävän kurssin suunnittelusta ja fasilitoinnista. Opiskelijoiden reflektioiden valossa kaupunkiliftaus toimi kurssilla hyvin, ja sen voidaan olettaa toimivan myös toisenlaisissa pedagogisissa ja tutkimuksellisissa ympäristöissä. Menetelmä kiinnittää opiskelijan tai tutkijan huomion omaan kehoon kaupungin tapahtumisen kenttänä sekä itseen tätä kaikkea tulkitsevana toimijana. Opiskelijoiden kanssa haasteena on ennen menetelmän käyttöä luoda

ontoeipistemologinen ymmärrys, joka tekee menetelmän kokeilemisen, ajelehtimisen (*dérive*) ja päämäärättömyyteen suostumisen mielekkääksi. Tämä vaatisi enemmän paneutumista kuin osasimme ottaa huomioon kurssia suunnitellessamme. Etnografinen installaatio olisi hyvä esitellä esimerkein tai jonkin aihetta käsittelevän kirjoituksen avulla.

Opiskelijoiden reflektiot kuvaavat, kuinka liftaus menetelmänä nosti esille ja pohdittavaksi vaihtelevia urbaaniin ympäristöön liittyviä teemoja, kuten kohtaamiset, intiimiyden, katsomiset ja katsottuna-olemiset sekä kaupungin rytmin ja tilan. Kurssilla kaikkien teemojen jatkokäsittelyyn, sanoittamiseen ja yhteiseen pohdiskeluun ei jäänyt riittävästi aikaa. Jotta yhteys oman kokemuksen ja siihen liitetyn teoreettisemmän opetusaineksen välille syntyisi, opiskelijoiden kokemusten parissa viipyilylle, niiden sanoittamiselle ja jakamiselle pitäisi varata runsaasti aikaa. Näin rakentuva oppimiskokemus avaisi enemmän menetelmän tutkimuksellisia mahdollisuuksia ja rikastaisi opiskelijoiden käsitystä tutkijapositionista. Pitkäjänteinen käsittely mahdollistaisi myös tiedon luonteen monipuolisemman pohdinnan.

Olemme edellä lueet kuvaava kaupunkiliftauksen tutkimuksellisenä ja opetuksessa sovellettavana menetelmänä. Käyttämämme lainausten tehtävä on ollut illustroida menetelmän mahdollisuuksia. Kaupunkiliftausta olisi kuitenkin mielekkästä jatkossa analysoida ja tutkia niin sisällöllisesti kuin menetelmällisestikin erilaisista teoreettisista ja metodologisista viitekehyksistä käsin. Liftausta voisi myös lähestyä etnografisen ajattelun välineenä, jonka radikaalius ei pelkisty urbaanissa tilassa toisin olemiseen, vaan sen toisin ajatteluun. Performatiivisten ja radikaalien menetelmien anti on niiden kyvyssä edesauttaa ajattelun uudistumista ja vapautumista. Ne riuhtaisevat irti jokapäiväisyydestä, rutiininomaisesta ajattelusta, turhanpäiväisestä löppötelystä ja oletetusta ymmärrettävyydestä.

Ehkä vasta tässä kohdassa varsinainen ajattelu alkaa.

KIRJALLISUUS

- Ammerman, N. (2014) Finding religion in everyday life. *Sociology of Religion* 75(2) 189–207. <https://doi.org/10.1093/socrel/sru013>
- Brenner, N. & Schmidt, C. (2015) Towards a new epistemology of the Urban. *City* 19(2–3) 151–182. <https://doi.org/10.1080/13604813.2015.1014712>
- Burchardt, M. & Westendorp, M. (2018) The im-materiality of urban religion: Towards an ethnography of urban religious aspirations.

- Culture and Religion* 19(2) 160–176. <https://doi.org/10.1080/14755610.2018.1444656>
- Dowling, R., Lloyd, K. & Suchet-Pearson, S. (2017). Qualitative methods II: ‘More-than-human’ methodologies and/in praxis. *Progress in Human Geography* 41(6) 823–831. <https://doi.org/10.1177/0309132516664439>
- Emerson, M. O. & Knight Johnson, L. M. (2018) Soul of the city: The depth of how “urban” matters in the sociology of religion. *Sociology of Religion* 79(1) 1–19. <https://doi.org/10.1093/socrel/srx056>
- Evans, J. & Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography* 31(2) 849–858. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2010.09.005>
- Hartblay, C. (2017) This is not thick description: Conceptual art installation as ethnographic process. *Ethnography* 19(2) 1–30. <https://doi.org/10.1177/1466138117726191>
- Knott, K. (2011) Spatial methods. Teoksessa Stausberg, M. & Engler, S. (toim.) *The Routledge handbook of research methods in the study of religion*, 491–501. Routledge, London.
- Knott, K. & Krech, V. & Meyer, B. (2016) Iconic religion in urban space. *Material Religion* 12(2) 123–136. <https://doi.org/10.1080/17432200.2016.1172759>
- Latham, A. (2003) Research, performance, and doing human geography: some reflections on the diary-photograph, diary-interview method. *Environment and Planning A* 35(11) 1993–2017. <https://doi.org/10.1068/a3587>
- Lindblom-Ylänne, S., Mikkonen, J., Heikkilä, A., Parpala, A. & Pyhältö, K. (2009) Oppiminen yliopistossa. Teoksessa Lindblom-Ylänne, S. & Nevgi, A. (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*, 70–99. WSOYPro, Helsinki.
- Malla, T., Kholina, A. & Jäntti, L. (2017) Half hero, half idiot: The hitchhiker as ethnographer. Urban hitchhiking: Wandering with others as a research method. *Suomen Antropologi* 42(3) 41–51. <https://journal.fi/suomenantropologi/article/download/69715/30843/>
- Numminen, A. & Talvio, M. (2009) Hyvä oppimisilma-
piiri ja opiskelijan kohtaaminen. Teoksessa Lindblom-Ylänne, S. & Nevgi, A. (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*, 123–136. WSOYPro, Helsinki.
- Pekrun, R. (2014) *Emotions and learning*. Educational Practices Series 24.
- Pyry, N. (2017) Geographies of hanging out: Playing, dwelling and thinking with the city. Teoksessa Sacré, H. & De Visscher, S. (toim.) *Learning the city: Cultural approaches to civic learning in urban spaces*, 19–33. Springer, Cham.
- Repo-Kaarento, S., Levander, L. & Nevgi, A. (2009) Oppimisen sosiaaliset ulottuvuudet. Teoksessa Lindblom-Ylänne, S. & Nevgi, A. (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*, 100–122. WSOYPro, Helsinki.
- Sachs Olsen, C. (2018) Performance and urban space: An ambivalent affair. *Geography Compass* 12(12) 1–10. <https://doi.org/10.1111/gec3.12408>
- van der Veer, P. (2015; toim.) *Handbook of religion and the Asian city: Aspiration and urbanization in the twenty-first century*. University of California Press, Oakland.

LAURI JÄNTTI & HENRIETTA GRÖNLUND
Teologinen tiedekunta,
Helsingin yliopisto